

МАННОП ЭГАМБЕРДИ

*Умумхалқ хотира
кунига бағишланади*

КЎЗЛАРИМДА ЁШ
ВАЛЕК МАҒРУРМАН

МАРСИЯЛАР
«Нурларга тўлсин қабрингиз!»

ТОШКЕНТ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАҢЛАР АКАДЕМИЯСИ
«ФАҢ» НАШРИЕТИ
2004

Э 4702620202—з-751 Рез. 2004
М 355 (04)—2003

© Ўзбекистон Республикаси
ФА «Фан» нашриёти,
«Манноп Эгамберди»
хусусий фирмаси,
2004 йил.

ISBN 5 — 648 — 02969 — 1

ТИКЛАНАЁТГАН ЯНА БИР ҚАДРИЯТИМИЗ

Қадимда юнонлар маданиятида инсонлар яқин кишилари вафоти муносабати билан бошларига тушган ўз мусибатларини, қайгуларини, соғинч туйғуларини оддий йиғи-сиги билангина эмас, балки, аини вақтда шеър, мусиқа ва ашуласимон мунгли куйлаш воситасида ҳам ифодалаганлари тарихий манбаларда қайд этилган. Мотамларда қўлланиладиган бундай бадний ижод шаклини юнонлар ЭЛЕГИЯ деб атаганлар.

Кейинроқ элегия Рим империяси таркибига кирган Оврупа халқлари орасида ҳам тарқалган.

Арабларга эса элегия Рим империяси даврида ўтган бўлиши керак, чунки бу даврда араб халқлари яшайдиган ҳудудларнинг жуда катта қисми (эҳтимол, ҳаммаси) римликлар билан яқин алоқада бўлган.

Араблар юнон элегиясининг асосан шеърӣ қисмини маъқул деб топганлар. Марсиянинг шеърӣ шакллари улар ўзларида қадимдан старли ривожланиб келаётган шеър усулларига солиб, ўзлари эришган баднийлик даражасига кўтариб, ниҳоят такомиллаштирганлар.

Араблардаги марсия анча мукамал бадний ижод шаклига киргани шубҳасиздир. Биз марсия билан элегия ўртасидаги тарихий боғлиқлик ҳақидаги бу фикрни узук-нимтик материаллар асосида шакллантирдик. Агар бу масала тарихини яхши биладиган мутахассислар «марсия юнонларнинг элегияси асосида эмас, мутлақо мустақил равишда вужудга келган»ини асослаб берсалар, бизнинг қаршичилигимиз йўқ. Чунки у ҳолда ҳам марсияни биз араблардан олганимиз ҳақидаги фикр ўзгармайди.

Марсиянинг араблардан, араб адабиётидан форсларга, улардан, ҳар икки халқдан, эҳтимол аини бир вақтда турк тили халқларга ўтганига шубҳа йўқ. Турк, ўзбек шоирлари ижодида марсия аруз вазида ёзилган шеърлар шаклида тез-тез учраб турган даврларда кенг тарқалган. «Навойи асарлари луғати (Тошкент, 1972.) китобининг 366-бетида «Марсия» сўзига қуйидагича изоҳ берилади: «Ўлган кишига бағишлаб, унинг яхши сифатлари баён қилинган ва ўлимига афсуслик билдирилган шеърӣ асар». Шунингдек, «Ўзбек тилининг изоҳли луғати», 1-томининг (Москва, 1981) 449-бетида «Марсия» сўзига шундай изоҳ берилган: «Бирор шахснинг вафоти муносабати билан унинг хотирасига бағишлаб ёзилган мотам шеъри».

Бу ўринда яна бир манба ҳақида маълумот келтириб ўтишни лозим деб топдик. «Элегия» ёки «марсия» сўзи қўлланилмаган бўлса ҳам «Қултегин обидаларида» (эски турк Ўрхун битиклари) тахт вориси Қултегиннинг бсвақт вафоти тўғрисида чуқур қайғу изҳор қилинади ва унинг ўз халқи учун қилган арзирли хизматлари кўрсатилади. Демак, марсиянинг зарур эканини узоқ ота-боболаримиз ҳам идрок этганлар.

Қизил империя замонида аруз эскилик қолдиғи, деб четлатилганида аруз шеърӣяти билан бирга марсия ҳам сиқиб чиқарилган

эди. Шу туфайли марсия нималигини кўпчилик унутганди. Юқори маълумотли зиёлиларнинг бир қисмигина кейинги ўн йилликларда ахён-ахёнда катта амалдорлар, атоқли олимларнинг мотам маросимларида марсияни қўллай бошладилар. Лекин бу тоифа зиёлилар ишқий шеърларга басталанган чўзиқ кўйларни янада мунглироқ ижро этилиши марсия вазифасини ўтай олмаслигига диққатни жалб эта бошладилар. Афсуски, мазмуниан марсия шаклида арузда ёзилган, ёзилаётган шеърлар йўқлиги мотамларда марсияни қўллашга асосий тўсиқ бўлаётганини тўғрисида айрим зиёлилар ўзаро гудраниб қўйиш билан чекланардилар, холос. Бу ҳолат ҳам бир неча ўн йилликлардан буён ўзгаришсиз келарди. Ниҳоят, мустақиллик қўлга киритилиши шарафоти билан ҳурматли Президентимиз ташаббусига кўра умумхалқ хотира куни эълон қилиниши миллатнинг бу қадрияти — марсияни ҳам тиклашга туртки бўлди.

Манноп Эгамбердиннинг арузда ёзилиб, 1994—1995 йилларда чоп этилган «Аруз жилдолари», «Ғазал сеҳри» мўъжаз шеърый тўпламлари ва 2002 йили босилиб чиққан «Ўзбек бўлиб туғилдим» номли каттагина шеърый китобига киритилган марсиялар унутилиб юборилиш бўсағасига келиб қолган бу миллий қадриятимизни тиклаш учун қўйилган дастлабки қадам дейиш мумкин.

Ҳа, мана энди умумхалқ хотира куни кенг нишонланмоқда. Шу муносабат билан Манноп Эгамберди илгари чоп этилган марсияларга қўшимча равишда миллатнинг ардоқли кишилари ўтмишда, яқин ўтмишда вафот этган давлат арбоблари, шоирлар, олимлар... хотираларини шарафлашга бағишланган бир неча марсиялар ёзди. Марсиялар биринчи бор алоҳида китоб шаклида чоп этилмоқда.

Марсия марҳумнинг вафоти муносабати билан билдириладиган афсуслар, ҳамдардликлар билан бир қаторда, унинг маҳалла-кўй элу халқ учун қилган яхшиликлари, хизматларини эслатаркан, шу орқали ҳар бир тирик одамни эзгу ишлар қилишга, ўзидан яхши ном қолдиришга ихтиёрсиз ундайди. Марсия мотам иштирокчиси бўлган ёки бундан хабар топган киши руҳига алоҳида бадий воситалар орқали таъсир этади: марҳумнинг хизматлари, яхши хислатларини кўтаринки руҳда шеър мисраларига чиёзилган жозибали сўзлар ёрдамида ифодалаш, мунгли куй ила кишининг ҳиссиётига юпатувчи таъсир этиш, мусиқанинг сеҳрли юмшоқ оҳанглари орқали — буларнинг ҳаммаси воситасида инсонни кoinотда энг улуғ ва биринчи навбатда маънавий гўзал зот эканини англаштишга, айрилиқ аламларини енгиллатишга ёрдам беради.

Аламли доду фарёд шахтини сезиларли пасайтириш, айниқса, яқин кишилари ғамини бир қадар енгиллатишга хизмат этиш етук инсоният маданияти эришган оқилона иш тутиш шаклидир!

Фикримиз тўғрилгининг далили сифатида қуйидаги тарихий воқеани келтиришни ўринли деб ҳисоблаймиз. Тожмаҳалда <ахир бу меъморий обида бобурийлар сулоласидан бўлган Шоҳ Жаҳоннинг севикли хотини Мумтоз Маҳаланинг мақбараси-ку!> то шоҳ умрининг охиригача мусулмон халқлари мусиқалари чалиниб турган экан.

Манноп Эгамбердиннинг қўлингиздаги «Кўзларимда ёш валек мағрурман» номли бир неча марсиялар жамланган бу китобчаси ҳаёт қадрини ақл ва ҳиссиёт орқали англашга ёрдам беради, деб ўйлаймиз.

Шоирлар, бастакорлар, созандалар ва ҳофизларимиз миллатнинг қайта тикланаётган маънавий ва бадий қадрияти такомилга ўз ҳиссаларини қўшишларига ишонамиз.

1. ОТА-ОНА, ҚАРИНДОШ-УРУҒ ВА ҚАДРДОНЛАР ХОТИРАЛАРИ

ОТАЖОНИМ, АЛВИДО

Оҳки, дўстлар, найлайин мен меҳрибонимдан
айрилиб қолдим;

Ғамгузорим, соябоним, отажонимдан
айрилиб қолдим,

Эртаю кечда дуо айлаб ўпарди бош, кўзимни
хўп силаб,

Эй қариндошлар, наҳотки, жонажонимдан
айрилиб қолдим?!

Дўсту ёру улфатичун жон фидо этмоққа
тайёр ҳар қачон,

Сўзи ширин, чеҳра очиқ мезбонимдан
айрилиб қолдим.

Яхшлиик қилмоқ шиори эрди инсон
зотига, авлодига,

Оқибат илмида зўр ул билағонимдан
айрилиб қолдим.

Файласуф эрди менинг чун беқиёс
алламаю мавлоно,

Мантиқи зўр, зеҳни ўткир нуктадонимдан
айрилиб қолдим.

Ақли теран, ҳам билимдон, келтирувчи
ҳар гапида бир матал,
Суҳбаторо нотиғу фикри равонимдан
айрилиб қолдим.

Машрабу Фурқат, Навоидан ўқирди кўп,
ёд олиб шеърлар,
Завқи, шавқи бир жаҳон ул ғазалхонимдан
айрилиб қолдим.

Ошиқардим қишлоғимга жоннисоримнинг
жамолин кўргали,
Не қиларман, дўстларим, мен ошиёнимдан
айрилиб қолдим.

Афсус ўлсун, бу жаҳонга барча ҳам бир бор
келарин англамай,
Бошқа келмас энг азиз ул меҳмонимдан,
дод, айрилиб қолдим.

Ул фалончи ўғли Манноп, дерди йўллаб
дўстлари кўплаб салом,
Ифтихорим, дилмадорим отажонимдан
айрилиб қолдим.

ЕДИМДАСИЗЛАР ҲАР ҚАЧОН

(*Отамни эслаб*)

Мен учун турли жафога жонини урган отам,
Гар керак эрса оёқда туну кун турган отам.

Қамилож имконларига парво қилмай мутлақо,
Уғлима деб кўнглида олтин қаср қурган отам.

Ойни олиб қўйнима солган-да, бахт дарёсини
Бор кучила мен томон мингларча бор бурган отам.

Орзулар отига мингач бир умр боғлаб қанот,
Йўқ, ҳаёлий давлатимнинг гаштини сурган отам.

Қолмасин ўғлим етим деб жон олиб жон бергану,
Аждаҳо Чалхар чўлини доғда қолдирган отам!*

Сиз тирик эрданда Манноп қадрингизни билмади,
Изларига зор қилиб жаннат аро юрган отам.

ОТАМГА** •

Ҳокингиз бу ерда сокин, отажон,
Руҳингиз биз бирла лекин, отажон!

ОНАМГА

Онажоним! Бунда ётарсиз, ҳаёт азизаси,
Кoinоту бори борлиқнинг буюк мўжизаси!

---

* Ишчи батальони (Урал)дан қайтишда отам торган йўл азоблари назарда тутилади.

** Қабр тошига ёзиш учун қисқа қилиб, фард жанрида битилган.

МЕНДАН УЗР

(Бувим вафотидан қирқ йил сўнг ёзилди)

Ёшлигида турфа нодон қадрингизни билмади,
Ялҳагингиз ёдига, воҳ, Сизни тез-тез олмади.
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Елкангизга кўп ҳапичлаб, ўйнатардингиз мени,
Жар ёқосига етурмай, тўхтардингиз мени,
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Она меҳрин, момо меҳрин — барчасин
Сиз бердингиз,
Энг оғир пайтлар мени Сиз бағрингизга
олдингиз,
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Ухлатиш пайти менинчун айтганингиз аллалар,
Алламас бир, ҳам меҳрдан куйлагансиз
яллалар,
Бувижоним, алвидо мендан узр.

Мижжа қоқмай тунлари бедор эдингиз гоҳида,
Дердингиз бўтам омон бўлгил Ўзин паноҳида,
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Дамбадам хўп ранжитардим, Сизга мен
солмай қулоқ,
Авф этарди бор гуноҳим меҳрингиз —
қайнар булоқ,
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Бувижоним, кетдингиз жим, қайдан излай
Сизни мен,
Топмасам гар, соғиниб йиғлайми, бўзлай
энди мен.
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Воҳ ажабки, юртингизни «Борса келмас»
дер эмиш,
Бошқа оти жаннату, аммо узоқ бир ер эмиш,
Бувижоним, алвидо, мендан узр.

Хотира тошин қўйибман, лек бу камдир,
оз жуда,
Абдиманноп ёд этар, осуда ётинг уйқуда.
Бувижоним, алвидо мендан узр.

ФАРЁД

(Ҳалима қабри устида)

Бу кун севгим чинори бўлди барбод,
Мени ташлаб қаён кетдинг паризод?!

Солиб чангал ҳаётингга бемаврид,
Олиб кетди ўлим отлиқ у бедод.

Фалак чархин сири, э воҳ, ажабдир!
Қаро ерга кирарми қадди шамшод?!

Ишонмасман онгу фикрим, кўзимга,
Қулоғимга кирар нола, оҳу дод.

Қуйиб йиғлар қариндошу уруғлар.
Қарию ёш, ўғил-қиз, барча зурёд.

Ою юлдуз, са (й) ёралар мотамда,
Булутлар ҳам чекар гўёки фарёд.

Алам, ҳижрон жудоликка азалдан,
Чидар фақат бу ихтиро — одамзод!

Хаёлимдан кечар тушдек тўйимиз,
Сенинг бирла эди ўтган умр шод.

Ичар эрдик ҳаёт гулгун шаробин,
Абадгача эди гўё бахт кушод.

Тасаввурдан ўчиб битмас, мисолинг,
Хотирангни этарман ёд умрбод.

Овунтирар ўзин Манноп ёзиб шеър,
Тирикликнинг эрур макри бу, ҳайҳот!

СЎТИБ КЕТДИ ЮРАГИМ

(Шоир Азимий хотираси)*

Бул нечук кумки, бўлибман жонажонимдан жудо,
Улфатим, дўстим, қадрдоп, меҳрибонимдан жудо.

Куй, ғазалда таъби ўткир, завқи шўх дарёга тенг,
Кўнглима шавқ бахш этувчи болзабонимдан жудо.

Сўзлашардик дилда борин ҳар замон чақ-чақлашиб,
Бу фалак чархи қилибдур сиррдошимдан жудо.

Утказардик бирга шўхлик кунларию тунларин,
Кўз очиб юмгунча бўлдим бахтиёримдан жудо.

Андижонга бормасам тез, снм қоқарди деб «кел, эй!»
Шум ажал қилди йўлимга интизоримдан жудо.

Қўмсатар ёду хаёли, йўқлагайман ҳафта, кун,
Гоҳ бўлурман изтиробда ихтиёримдан жудо.

«Эй, Азимий!» дея янграр шеърлари куй базмида,
Воҳки, Манноп, мен бўлибман дўсту ёримдан жудо!

---

* Қофия заифлиги айрим ҳолларда марсия учун узр-ли бўлиши мумкин, бу мотам шеъри шошилинич ёзилиб, тобут устида ўқилган.

ҚАЙЛАРГА КЕТИБ ҚОЛДИНГИЗ

(Ҳамидхон Абдиқодирсаркор ўғли хотирасига)

Фарзандлари тилидан

Сизни йўқлаб, дадажон, жумла жаҳон
йиғлар бу кун,
Аҳли Фарғона, Наманган, Андижон
йиғлар бу кун.

Йўлни хўп топган экансиз яхшиларнинг
кўнглига,
Тошкану Уш ҳам қўқонлик ...жонажон
йиғлар бу кун.

Сиз билан аччиқ-чучукни бирга тотган онамиз,
Қучганича зурриётин Ёқутхон йиғлар бу кун.

Тарбиячи эрдингиз, таълимни чандон бердингиз.
Сизга миннатдор ўқувчингиз нолон
йиғлар бу кун.

Пахтазорлар, боғу роғлар, дала тузни
кездингиз,
Сизни эслаб, сизни қўмсаб, бобо деҳқон
йиғлар бу кун.

Зор юракдан отилиб чиққан бу сўзларни ёзиб,
Ҳам қалам, ҳам Абдиманноп қадрдон
йиғлар бу кун.

ҚАБРИНГИЗ НУРЛАРГА ТЎЛСИН, ОПАЖОН!

(Момо қуда Хурсаной опа* хотираси)

Оиланинг онахони сизни дердик сардорой,
Сўзлашардингиз очиб барчага бирдек чирой,
Исми жисмига муносиб эрдингиз чини Хурсаной,
Қабрингиз нурларга тўлсин то қиёмат, опажон!

Оқилалигу одобда эр вазири эрдингиз,
Халқ ишинчунда муносиб кўп фикрлар дердингиз,
Бағрингизни тафтини лек оилага бердингиз.
Қабрингиз нурларга тўлсин то қиёмат, опажон!

Келину кертас, куёвларга мислсиз меҳрибон,
Қуда-анда, ёру дўстлар — ҳаммасига жонажон,
Тўй-маърака, издаҳомлар эрди бунга имтиҳон.
Қабрингиз нурларга тўлсин то қиёмат, опажон!

Бошқарардингиз аёллар барчасин, ўртак бўлиб,
Еш-яланг эркак зотин ҳам гоҳ-гоҳида қулдириб,
Фикру хулоса камин ҳам хўп текислаб, тўлдириб.
Қабрингиз нурларга тўлсин то қиёмат, опажон!

Қошингизда суҳбат аро суприларди хору хас,
Баъзиларчун ушбу ҳолат эрди гўё тор қафас,
Абдиманноп бул ишингизни қилар эрди ҳавас.
Қабрингиз нурларга тўлсин то қиёмат, опажон!

---

* Шароф Рашидовнинг умр йўлдоши.

ОДДИЙ МУАЛЛИМ —ОЛИЙ МУАЛЛИМ

(Мактаб ўқитувчим Малик домла хотираси)

Ҳам ширин сўз, меҳрибон, лекин талабчан эрдингиз,
Энг керакли соз билимлар сарасини бердингиз,
Уйла, англа қайта-қайта бунда ҳикмат, дердингиз,
Ҳар ўқувчингиз ғамини айрича кўп ердингиз,
Қабрингиз атрофига гуллар экай мен, домлажон!

Ота-онани чақирмай, уйма-уй хўп юрдингиз,
Мажлис ўрнига улар аҳволларини кўрдингиз,
Қорачироқ ёриғида роса суҳбат қурдингиз,
Сўзни кўпроқ боланинг хулқ-одобига бурдингиз,
Қабрингиз атрофига гуллар кай мен, домлажон!

Етмаганда парталар қоziққа тахта қоқдингиз,
Гоҳ етим қолган ўқувчини ўзингиз боқдингиз,
Баъзиларнинг кўйлагига тугмачалар тақдингиз,
Уксиганнинг кўнглига умид чироғин ёқдингиз,
Қабрингиз атрофига гуллар экай мен, домлажон!

Ҳар ўқувчингиз камолатда ўсар, воҳ, басма-бас,
Кимки кўрса гар уларни чинданам қилгай ҳавас,
Меҳнатингиз маҳсули Тошканда ҳам касот эмас,
«Офарин»дан бошқа сўзни ҳеч киши асло демас,
Қабрингиз атрофига гуллар экай мен, домлажон!

Не учун «Султанобод» номин дурустга йўймайин?!
Гар шаҳару қурса йўллар, «Хонобод»ни суймайин?
Ҳикматини домлани, Манноп, нечунки, туймайин,
Қишлоғимга Малиқобод дея мен ном қўймайин?!
Қабрингиз атрофига гуллар экай мен, домлажон!

II. МИЛЛАТНИНГ АРДОҚЛИ ФАРЗАНДЛАРИ ШАРАФИГА

СЕН КАБИНИ ТОПМАДИК

(Бобурни қадрлаб)

Сендан ортиқ элсевар бир меҳрибонни топмадик,
«Андижон!» деб йиғлаб ўтган жонажонни топмадик.

Тупроғини кўзларига тўтнё айлаш учун,
Бир умрга интизор бағри қонни топмадик.

Бўлса ҳам маҳрум ўзининг отамерос боғидан,
Ҳар саҳар булбулни қўмсар боғбонни топмадик.

Она юртинг мадҳига ёздинг китобу номалар,
Ҳиндни ҳам теран билувчи нуктадонни топмадик.

Дин, диёнат ҳамда давлат ишларида оқилу,
Ҳақ йўлида сенга тенг метин имонни топмадик.

Дилраболар ишқида жўшдинг йигитлик завқи-ла,
Шеър, ғазалда сендан ортиқ жонфиғонни топмадик.

Беш асрки, бир киши топмас қусурни сенда ҳеч,
Ё тасанно! Сенга тенг фикри равонни топмадик.

Ибрат анқир ишларингдан, барчага ўрнак бўлур,
Сенга монанд ўзга бир ҳамзамонни топмадик.

Бағри кенгликда намуна бўлган эрдинг, сен каби
Ҳамшаҳар, ҳаммамлакату, ҳамжаҳонни топмадик.

Шарқу ғарбда танберарлар сенга деб минг «офарин»,
Шуҳратингга ҳеч бирорта бадгумонни топмадик.

Барча ҳам меҳмон жаҳонга, лек кўнгилларда ўзинг,
Бошқа бир доимга қолган меҳмонни топмадик.

Ҳинду, Афғон, Андижонга келадирлар сени деб,
Руҳи бирла эл кутар бошқа мезбон топмадик.

Абдиманноп бирла кўрдик ҳамшаҳарлар рўйхатин,
Мирзо Бобурдан улуғ жаннатмаконни топмадик.

ЗЕБУНИСОБЕГИМГА

Азал амри ижодингга ошиқу мубтало бунда,
Ҳасадгўю рақиблар бошига келган бало бунда.

Китоблардан гоҳи излаб сатрларнинг оташини,
Хатинг топгач, кўриб дерманки айни
муддао бунда.

Қиёси йўқ ғазалларинг, терилмиш
дур каби сўзлар,
Неча ҳикмат, неча маъно мужассам, бори
жо бунда.

Қоларсан сўз аро пинҳон, бўйи гулнинг
баргидадек,
Ниқобин юзга тортган жилвагар бир
ҳурлиқо бунда.

Асрлар оша юргай, воҳ, эл оғзидаги тавсифинг,
Аминманки, жаҳонда энг белухс зебо
нисо бунда.

Ватан эрсада Андижон, туғилмиш
ҳинд диёрида,
Ота турку она ҳинд ул париваш дилрабо бунда.

Ажабларки, бу кўзларга на ҳожат сурмаю
пардоз,
Қаро кўзлар санамшоҳи у тенгсиз сурмасо
бунда.

Нигоҳ олмос, гажакдор зулф, париваш
бўлса ҳам андом,
Муҳаббат чўғига ташна мислсиз ул адо бунда.

Кесилган сочлару маҳрумаю мазлумалар ҳаққи,
Фигону нолалар бирла қилинган илтижо бунда.

Қаламлар синди зордин, мисра битилди
ашк ила,
Умр бўйи жафо чеккан ўшал бахти қаро бунда.

Малика бўлса ҳам зотинг, насибанг бўлди,
воҳ, тоқлик,
Ажиб тақдир муҳр босган у ноёб ихтиро бунда.

Фақирларга кулиб боқдинг, безаксиздир
ғариб қабринг,
Фанодир ўзгасин бори, аниқким бу, бақо бунда.

Зебунисо, яшарсан шеърларингда биз
билан ҳар чоқ,
Сўзинг маъносига Манноп каби тўймас
гадо бунда.

МАШРАБ БОҒИДА

Дарбадар кезган жаҳонни бемаконим,
бундасан,
Беадад чеккан аламдан бағриқоним, бундасан.

Энди кўп, Машраб, Наманганда сенинг
йўқлар кишинг,
Қадру иззат мулкида шоҳи жаҳоним, бундасан.

Ўтли мисранг, барча байтинг ҳар юракнинг
мулкидир,
Сўзлари гавҳарга тенг, эй нуктадоним,
бундасан.

Ҳар йили гул байрами ўтгай сенинг боғинг аро,
Эслагай ёшу қари деб: «Боғбоним бунда сан».

Ишқда ҳам «Лаббай» дегайсан, бул метин
имонда ҳам,
Абдиманнопга фикрдош ҳамзамоним бундасан.

НЕ САБАБ ҚОНЛАР ЮТИРТИРДИ СЕНИ?!

(Нодирабегим фожиаси)

Бандасида кам бўлур тақдирни бўлмағи асал,
Не кўрарингни ҳаётда — барчасин битмиш азал.

Берди ҳуснингга латофат ҳамда иқбол кўзгисин,
Сен Қўқоннинг тахтида бўлган эдинг зийнат маҳал.

Ҳам адолат соқчиси эрдинг, яна ишқ куйчиси,
Бул сифатлар жумласи этди сени чин бебадал.

Бунча шону, бунча шуҳратлар чақиргайдир ҳасад,
Афсус, инсон қонида йўқ бўлмагай бу тур касал.

Келди жунбушга, ниҳоят, кўзларида ўт ёниб,
Қўшни мулкда нафси қонмасдан қутирган зўр шақал.

Тиг кўтарди Маҳларойимнинг муборак бошига,
Лахта-лахта қон ютиб йиғлар ҳамон мунгли ғазал.

Ким чуқур қозса бировга тушгуси унга ўзи,
Абдиманноп, тўғри чиқди ва чиқар ушбу матал.

ОГАҲИЙ ҲАР БИР КИШИН ҚАЛБИДАДИР

Ота-бобо касбидир амири об, яъни мироб,
Хоразм давлатида эрди вазирлик бул — савоб,
Юртни обод айлагувчи, элни қилмовчи ҳароб,
Бош-оёқ халқнинг дуосига чўмилган Огаҳий.

Ортди шоир шуҳрати ошиқ «тумори» важдан,
Келганида боз «Феруз» куйин барори важдан,
Барча элни элтганида завқ хумори важдан,
Бу аниқ: илҳом булоғидан яралган Огаҳий.

Шеър келар турна қатор ўт ғазаллар устина,
Гул каби анқиб сочилгай чин гўзаллар устина,
Ҳожати бордек шакарни лаб — асаллар устина,
Севгиафшон сўзлари болдек сўрилган Огаҳий.

Машуқага гоҳ ҳазилларни дединг, ул ҳам деди,
Дашнамнинг кўп-ку дединг, лек буни у сал кам деди,
Куйи солдинг бошинги, жанона бу не ғам деди.
Ёрни кўнгяичун одоб бирла эгилган Огаҳий.

Огаҳийни қабрини ҳеч бир мазордан изламанг,
Ҳокини бир кўзга суртсам лоқал деб бўзламанг,
Ўлгани рост, Абдиманноп, лек бировга сўзламанг,
Асли миллат сийнасигадир кўмилган Огаҳий.

ФАЙЗУЛЛА ХУЖА УҒЛИНИ ЭСЛАБ

Эл учун жонингни қурбон қилгани тайёр эдинг,
Шу сабаб энг оташин сўзларни қўрқмасдан дединг,
Бир асрда бир тунилар қаҳрамон Файзулласан!

Берган эрди сенга тақдир содда мантиқ қудратин,
Қўрсатардинг ҳар чиқишда уста нотиқ ибратин,
Халқ дилин изҳорига шай навқирон Файзулласан,

Таҳлил этдинг марказу чет ўлкаларнинг фикрини,
Беаёв танқидга олдинг чўнг оғонинг зикрини,
Урни келса шарт кесувчи беомон Файзулласан.

Дердилар Файзулланинг, дўстлар, юракда ёли бор,
Омма бирлан сўзлашурда нақд тилида боли бор,
Бунга боис ҳар қачон ҳам ҳақ томон Файзулласан.

Мустабидлик сарқити ҳеч ўз сўзидан қолмади,
Она халқингни, сени бир бора ҳам тан олмади,
Сен уларчун бошдан-оёқ «энг ёмон» Файзулласан.

Минг шукрки бятти ўмишда қилинган нолалар,
Номинги қалбдан эъзозлар, қарри ёшу болалар,
Халқ учун, Манноп учун ҳам жонажон Файзулласан.

ҲАМИД ОЛИМЖОН ШАЪНИГА

Ҳар баҳор қўмсаб сени, додлаб ўқиргай тоғлар,
Сен вафот этган кунинг баргин тўкарлар боғлар.

Ер тагидан отилиб чиқмоқни гўё тўхтатиб,
Тинганича бир дақиқа жим қоларлар булоғлар.

Доду фарёду аламлар кечагидай янгирад,
Афсус айтиб чайқашар бош дўсту ёр ўртоғлар.

Ҳиссиётим истамас аччиқ ҳақиқатни ҳечам,
«Энди ул йўқ» сўзларини хушламаслар
қулоғлар.

Эслагаймиз сен тирик эркан замонлар гаштини,
Қанчалар эрди сафоли сенла кечган чоғлар.

Истеъдодингга тасаннолар ўқир Манноп ҳам,
То тирик у ҳеч ювилмас дилда қолган доғлар.

АЛВИДО, УСТОЗ

«Зўр карвон йўлида етим бўтадек
Интизор кўзларда ҳалқа-ҳалқа ёш...»
Сарбоним, қўлингдан кетдимикан эрк,
Сарбоним, не учун кўтармайсан бош.

Сўқир, ёвуз ўлим, минг дод дастингдан,
Зулматдай кирдингми шеър майдонига.
Ажал, сен найзангни санчдингми чиндан
Ўзбек шеърятини паҳлавонига.

Олис фазоларга кетган ҳам қайтар,
Ботгувчи қуёш ҳам чиқар билмай ҳад.
Наҳот она халқим алвидо айтар
Бугун Гафур Фулом бошида абад?

Илк бора жигарим силқиди балким,
Лөл қотган тилимга келмади калом.
Йиғла, онажоним, эй она халқим,
Бугун йўқ қошингда фарзанди Фулом.

Дардли мусиқалар, ингрангиз бир-бир,
Ўзинг ҳам йиғла, эй, дилда қотган ғам.
Ёруғ бу оламда бормикан, ахир,
Шоир вафотидан ортиқроқ мотам!

Зор йиғлаб навосиз қолмагай Дунё,
Ўзи чора топмай йиғлагай алам.
Шогирдлар қўлидан тушмагай асло
Сенинг қўлларингдан тушган шу қалам¹.

1966 йил

---

¹ Гафур Фулом вафоти муносабати билан Абдулла Орипов ёзган бу марсияни унинг «Танланган асарлар»и (2000 йил) биринчи жилдидан олинди.

*Мана мен ўқиган, кўрган,
фикрлашган, билган, тушунган
Абдулла Қаҳҳор!*

БИЗНИ ТАШЛАБ КЕТДИНГИЗ, АБДУЛЛАКА!

Халқни дарди айнан адиб дарди бўлгай дердингиз,
Эл ҳаётин бўямасдан, бекўзойнак кўрдингиз,
Ҳар бир идрок соҳиби шогирд ғамини ердингиз.
Бемаҳалроқ бизни ташлаб кетдингиз, Абдуллака!

Езгучи ёлғонни қўрқар эрди Қаҳҳор қаҳридан,
Тил текисса тош қотиб гўё илоннинг заҳридан.
Тистарилгайлар ҳамон ҳатто унинг жим қабридан.
Бемаҳалроқ бизни ташлаб кетдингиз, Абдуллака!

Сўзни қўллаб ўрнида, тилга равонлик бердингиз,
Жумлалар таркибида маржон қаторлар тердингиз,
Шакл ичинда урғуни маъно томонга сурдингиз.
Бемаҳалроқ бизни ташлаб кетдингиз, Абдуллака!

Асли бўлса эзгулик гарчи кишининг қонинда,
Халқ севарлик топғуси албат қарор виждонинда,
Бул сифатлар зўр эди Абдуллака имонинда.
Абдуманнопни-да ташлаб кетдингиз Абдуллака!

III. АРУЗДА ҚАЛАМ ТЕБРАТГАН АНДИЖОНЛИК ШОИРЛАР ЁДИ ИЛА...

АНДИЖОНИЙЛАР

Қасида — марсия

Андижоним завқи-шавқда бор жаҳонга бергусиз,
Меҳри қайноқликда, шаксиз, жонажонга бергусиз.
Андижоннинг Аравонидан Навойи илдизи,
Шул сабаб порлар бу юрт шевасининг юлдузи.

Мулла Юсуф Андижоний қилди шавон гуфтигў,
Таърифинда сўз юритди форсигў, ҳам туркигў,
Мадраса суҳбатларида бўлди бийрон, чертди сўз.
Мир Алишер дерди мутлоқ тегмасин сўзингга кўз.

Мирзо Бобур зеҳнининг қайнар булоғи бундадир,
Шоир ўтли ишқининг дастлабки доғи бундадир.
Хатти Бобур режасин илҳом, мароғи Андижон,
Юртга қайтиш орзусин ҳам кўз қароғи Андижон.

Ота юртдир Андижон илҳомбулоқ Машрабга ҳам,
Бўлмагай бундан Наманган доғруғи бир зарра кам.
Оҳ деди, ўтди тариқатдан ҳақиқат йўлига,
Ўртабон жону жаҳонин, сочди ўт ўнг-сўлига.

Ҳинд элида зап туғилган ул набира қизимиз,
Зебунисо ҳам ғазал бобида худди ўзимиз.
Шеърят осмонида барқ урди таъбин шуъласи,
Парча-парча бўлди маҳдудликнинг асрий қалъаси.

Нодирабегим бўлибдир нодири даврон бешак,
Шоира ҳам, фозила ҳам, сарвари аркон бешак.
Қисматида нолла чекди, ўтди йиғлаб, қон қусиб,
Ваҳ, разолат қашқириким ютди сочларин кесиб.

«Халқ денгиздир», «Халқ олов» демиш ишонч-ла,
умрини

Ўтказарди, бузмайин ҳеч тоза қалбин амрини.
Тим қоронғу сербулут бир ўлкада чўлпон эди,
Энг дадил, кесир фикрларни бизим Чўлпон деди.

Таърифу тавсиф этарди, Ҳабибий ўз даврини,
Лек ошуғлар оҳию кўкларга чиққан ҳаврини.
Қуйлаганда Бобуру Машраб йўлидан қолмади,
Ақлин олган ё башар, ёки парини билмади.

Ўта камтар Ҳайратий ҳайратга солди барчани,
Эслатарди шеъри бирла қишу ёз кўк арчани.

Оразий кўп кўрмаса ҳам нозанинлар оразин,
Таърифинда шеър ёзарди гоҳида шўх, гоҳ ҳазин.

Ул Анисий мунис эрди, суҳбат оро жони дил,
Битгани билган эди қайноқ ғазаллар ҳар фасл

Бу саноқли бир умрда бесаноқ орзу билан,
Ўтди Восит ҳам жаҳондан шоду, гоҳ қайғу билан.
Йилтирарди унда гоҳ тўғёнли Машраб учқуни,
Қаҳридан гоҳо ёғарди музли қорнинг упқуни.

Шоир Улфат эрди улфатларни энг аълосидан.
Чин ғазални ким дуруст ёзгай унинг иншосидан.

Дидли Боқир мисрасига дош беролмас марварид,
Гоҳ бўларди ишқда Мажнун, гоҳ сукутли мўйсафид.
Хулқи одоб боида эрди халойиқ дилбари,
Зоти Оппонхўжадан, еттинчи бўғин гавҳари.

Васлига зор Саида ҳай-ҳай деб ўтди бир умр,
Она шаҳрин ишқда ўт мисра битди бир умр.

Жардано Брунога ҳайкал қўйиб сўзлар ғиштидан,
Султон Жўра тебранарди шеър, ғазалнинг гаштидан.

Ишқини ҳарчанд куйлади, ёрин атаб парию ҳур,
Айрилликда куйганидан деб ўзин бир Маҳжур.

Ҳамда шоир, ҳамда олимликни айлаб ихтиёр,
Ул Ҳошимжон Раззоқ ўғли бўлди андак бахтиёр.
Куйлади харчоқ кишини, обрўйини, қадрини,
Билди ҳам, билмоқ бўларди гоҳ ўзини қадрини.

Ким такаббур бўлса Сайфий урди тиг обрўйига,
Лек майин дилкаш эди ул жона парируйига,
Ҳажв этарди гоҳ ишоратли йўтал, кулгу билан,
Тенг қиларди яхшиларни бебаҳо инжу билан.

Сен Азимий, мен Муқимийга қариндош дер эдинг,
Гоҳ ўзинг ҳам бу сўзингдан сал пушаймон ер эдинг.
Қайнаган илҳом булоғинг этди исбот сўзларинг,
Шеърият бўстонида бўлди ёруғ юзларинг.

Андижонийлар тарихи катта бир достон бўлур,
Барчасини тилга олмоқ, ўйламанг, осон бўлар.

Узримизни гар қабул этса улар, биз шодмиз,
Бул сафарги бор хижолатдан тамом озодмиз.

Андижоним меҳри дарё. завққа бой, илҳомга кон,
Ҳар фазилат бобида инсонларидир жонажон.

Кўп ривоят бор экан номинг туфайли, Андижон,
Абдиманноп Андижоний тўғриси дер «анда жон».

МУНДАРИЖА

Тикланаётган яна бир қадриятимиз 3

I. Ота-она, қариндош-уруғ ва қадрдонлар хотиралари

Отажоним, алвидо	5
Едимдасизлар ҳар қачон. Отамга, онамга	7
Мендан узр	8
Фарёд	10
Сўтиб кетди юрагим	12
Қайларга кетиб қолдингиз?!	13
Қабрингиз нурларга тўлсин, опагон!	14
Оддий муаллим — олий муаллим	15

II. Миллатнинг ардоқли фарзандлари шарафига

Сен кабини топмадик	16
Зебунисобегимга	18
Машраб боғида	20
Не сабаб қонлар ютиртирди сени?	21
Огаҳий ҳар бир кишин қалбиндадир	22
Файзулла Хўжа ўғлини эслаб	23
Ҳамид Олимжон шаънига	24
Алвидо, устоз (Ғафур Ғулом хотираси)	25
Бизни ташлаб кетдингиз, Абдуллака	26

III. Арузда қалам тебратган андижонлик шоирлар ёди қла...

Андижонийлар 27

Муҳаррир: *М. Содиқова*

Теришга берилди 03.02.04. Босишга рухсат этилди 10.02.04. Қоғоз бичими 84×108^{1/32}. Адабий гарнитура. Юқори босма. Езма қоғози Шартли босма. т. 2,0. Ҳисоб-нашриёт т. 1,0. 10000 нусхада. 245-буюртма. Баҳоси 500 сўм.

ЎзР ФА «Фан» нашриёти:
700047. Тошкент, акад. Я. Ғуломов кўчаси, 70.

ЎзР ФА «Фан» нашриётининг босмаҳонаси:
700170, Тошкент, акад Ҳ. Абдуллаев кўчаси, 79.